

ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Горбачова І. В., к.е.н., доцент

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси економіки України здійснюються вкрай непослідовно й безсистемно, що призводить до загострення кризових явищ в економічному, соціальному і політичному житті суспільства, поглиблення господарського хаосу. Окреслена ситуація зумовлює різке зростання трудових міграційних процесів усередині країни, а особливо за її межі. «Відплив умів», який збагачує людський капітал розвинутих країн, негативно відбивається на економічному стані України, загострює і без того складну демографічну ситуацію в країні, створює реальну загрозу для формування вітчизняного ринку праці. Існуючі проблеми посилюються відсутністю відповідної нормативно-правової бази: у нас немає законів про міграцію населення, наймання та використання іноземної робочої сили, не укладені міждержавні договори й угоди з питань трудової міграції тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Низку проблем міжнародної трудової міграції досліджено в працях таких вчених-економістів як: В. Врум, П. Кругман, І. Івахнюк, М. Філіп, І. Маноло, В. Козик, Л. Панкова, Н. Даниленко, В. Ткач, Г. Балабанова, В. Геєць, М. Долішній та ін. Проте, невирішність багатьох питань в даній сфері, ненадійність міграційної статистики визначає необхідність поглиблення наукових досліджень..

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка прикладних

рекомендацій щодо регулювання процесів зовнішньої міграції робочої сили.

Результати досліджень. Зростання відкритості українського суспільства, зняття обмежень на перетин державного кордону, забезпечення вільного пересування громадян неминує призвело до дедалі більшого втягнення України в міжнародний обмін робочою силою. Економічні труднощі спричинені кризою, безробіття та неповна зайнятість, низькі трудові доходи, затримки з виплатою зарплатні примусили багатьох людей шукати заробітку за кордоном.

За даними державної статистики, обсяги офіційно зареєстрованої трудової міграції постійно зростають: у 2005 р. вони становили 19 тис. осіб, у 2008 р. – 31 тис. осіб, а у 2012 р. – 51 тис. осіб [1]. Проте вважаємо, що дані офіційної статистики навіть приблизно не відображають дійсні масштаби трудової міграції за кордон. Спеціальні дослідження та експертні оцінки дають підставу стверджувати, що реальна кількість працівників-мігрантів у десятки, а той у сотні разів більша за офіційну. Наприклад, за даними проведеного у 2012 р. Державним комітетом статистики України обстеження «Життєві шляхи населення України», чисельність українських громадян, які працюють за кордоном, становить щонайменше 1 млн. осіб [1]. Згідно із результатами загальнонаціонального соціологічного моніторингу, який був здійснений Інститутом соціології НАН України, досвід тимчасової трудової міграції за кордон набули члени 10,2 % українських сімей [2].

Певне уявлення про масштаби трудової міграції дають дані прикордонної статистики в комбінації з результатами соціологічних опитувань міжнародних пасажирів у пунктах перетину кордону, які засвідчують, що з метою працевлаштування і торгового бізнесу здійснюються відповідно близько 4 % і понад 16 % виїздів на західному кордоні, 14 % і 25 % – на східному [3]. Враховуючи різну інтенсивність руху на різних ділянках кордону, а також той факт, що щорічно українці понад 15 млн. разів перетинають кордон у напрямку виїзду, можна підрахувати, що громадяни України приблизно 1,4 млн. разів на рік виїждять за кордон з трудовими і близько 3 млн. – з комерційними цілями.

За інформацію дипломатичних представництв України, в Польщі на заробітках перебувають 500 тис. громадян, в Італії та Чехії – по 300 тис., у Португалії – 180 тис., Іспанії – 100 тис., Туреччині – 35 тис., у США – 30 тис. [3]. У Росії лише офіційно (на основі ліцензій Федеральної міграційної служби цієї країни) працює близько 200 тис. українських громадян, загальна ж кількість українців, які працюють у цій країні, оцінюється в 1 млн [3].

Основною сферою зайнятості українців за кордоном є будівництво (понад половину мігрантів). Надругому місці – робота домашньої прислуги (16,3 %), далі сільське господарство, торгівля, промисловість [3]. Значна частина трудових мігрантів з України працюють за кордоном без належних дозволів, тобто нелегально. За даними обстеження Держкомстату 2011 р., 35,1 % заробітчан мали дозвіл на проживання та роботу, 39,3 % – тимчасову реєстрацію, жодного офіційного статусу перебування за кордоном не мали 25,6 % мігрантів [1]. Збільшується ймовірність поширення нелегальних форм трудової міграції (у Росії, Греції, Іспанії, Італії, Португалії, в країнах Центральної та Східної Європи) за рахунок різного за обсягом тіньового сектору економіки в приймаючих країнах.

Дослідження показують, що причини трудової міграції населення України носять майже виключно економічний характер.

Основними мотивами, що зумовлюють поїздки за кордон є: заробіток задля поліпшення житлових умов (купівлі квартири чи побудова будинку), придбання машини або інших дорогих товарів тривалого вжитку; заробіток задля задоволення поточних життєвих потреб – харчування, придбання необхідних товарів повсякденного вжитку; накопичення коштів для оплати навчання дітей у вищих навчальних закладах; накопичення стартового капіталу для створення власного бізнесу або розвитку своєї справи; мотиви нематеріального характеру (побачити світ, здобути певні трудові навички, поліпшити знання мови тощо).

Отже, незважаючи на різноманітність оцінок масштабів трудової міграції в Україні,

всі вони, однак, засвідчують, що поїздки на заробітки за кордон набули широкого розповсюдження, стали типовим для багатьох українців джерелом доходів.

Масова трудова міграція вкрай негативно впливає на економічний та соціальний розвиток України. Збільшення грошової маси призводить до зростання цін, дешеві імпортовані товари, привезені «човниками», створюють конкуренцію товарам вітчизняного виробництва. Орієнтовані на споживання гроші мігрантів лише незначною мірою мають інвестиційне чи кредитне використання.

Зовнішня трудова міграція руйнує трудові колективи, здатна спричинити дефіцит робочої сили у певних галузях та регіонах. Вона призводить до втрати кваліфікації, оскільки особи з високим рівнем професійної підготовки здебільшого виконують за кордоном малокваліфіковану роботу. Проте цілком очевидне й те, що масовий вплив продуктивної робочої сили, особливо вчених і спеціалістів, завдасть Україні не тільки економічних, але й інтелектуальних та моральних збитків. Навіть у разі повернення мігрантів в Україну ці втрати не будуть надолужені: внаслідок тривалого виконання за кордоном малокваліфікованої роботи мігранти втрачають кваліфікацію; повертаються передовсім особи старшого віку, які в Україні залишаються економічно неактивними. Виїзд кваліфікованих кадрів, молодих спеціалістів також негативно вплине на професійну структуру працездатного населення, погіршить його статеві-віковий склад тощо.

Нинішні тимчасові поїздки на заробітки у майбутньому можуть перетворитися у незворотні втрати населення. У лютому 2011 року Відділ економічних і соціальних проблем ООН оприлюднив прогноз, згідно з яким до 2050 року населення України скоротиться майже вдвічі, з 46 до 26 млн. чол., а трудова міграція відіграє провідну роль у даній проблемі [4].

З огляду на вищенаведені проблеми пропонуємо заходи їх регулювання: розробка механізмів надання правового захисту і соціальних гарантій в Україні трудовим мігрантам на час їхнього перебування за кордоном за умови повернення на батьківщину; збільшення зайнятості населення шляхом формування гнучкого ринку праці; суттєве зменшення обсягів нелегальної міграції; підвищення конкурентоспроможності робочої сили через реформування системи професійної освіти та підготовки кадрів; створення державного банку даних про іноземних роботодавців, поглиблення міжнародних зв'язків з питань зайнятості населення; створення системи оперативного статистичного моніторингу міграційних процесів.

Реалізація наведених вище заходів дозволить призупинити тенденції до погіршення ситуації на ринку праці України, зокрема щодо зовнішньої трудової міграції, та відновити динамічні показники сталого розвитку трудового потенціалу на якісно новій основі в умовах здійснення структурної модернізації ринку праці, підвищення його гнучкості, мобільності робочої сили тощо.

Забезпечення позитивних змін у відповідній сфері вимагає значних зусиль з боку держави, формування відповідної політики. Основою цієї політики має стати орієнтація на збереження та покращання характеристик трудового потенціалу, мінімізація негативних наслідків та використання позитивних ефектів від зовнішньої трудової міграції. Вирішення цих завдань, у свою чергу, крім економічних передумов, зумовлює необхідність формування відповідної нормативно-правової бази.

Разом з тим, міграційна політика України має спиратися на міждержавні угоди з країнами-потенційними користувачами нашої робочої сили. Необхідно створити спеціалізовані біржі праці – для посередництва з наймання українських громадян на роботу за кордоном. Такі біржі брали б на себе функцію підбору робочих місць, укладання контрактів, гарантували б додержання угод стороною, що приймає.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведений аналіз основних проблем зовнішньої трудової міграції населення України свідчить про наявність суттєвої загрози втрати нашою державою частки свого людського капіталу. Зовнішня трудова міграція все ще залишається природною реакцією населення в умовах

нерозвиненості та деформованості внутрішнього ринку праці, масового галузевого і регіонального безробіття.

Вирішення даної проблеми вимагає: зростання реальної заробітної плати, як основного джерела грошових надходжень населення та важливого стимулу до трудової активності; удосконалення законодавства та реформування органів виконавчої влади у сфері міграції та забезпечення скоординованої діяльності різних відомств та органів влади всіх рівнів у сфері реалізації міграційної політики; посилення соціальної відповідальності роботодавців за використання робочої сили, ролі соціального партнерства у розв'язанні проблем зайнятості населення та поліпшення ситуації на національному ринку праці тощо.

Використані джерела інформації

1. Ярошенко М. Державне регулювання міграційних процесів в Україні / М. Ярошенко // Юридичний Вісник України. – 2012. – № 4. – С. 14.
2. Черноус Г. Прогнозування процесів міграції населення в Україні / Г. Черноус // Банківська справа. – 2011. – № 4. – С. 28–34.
3. Балабанова Г. П. Трудова міграція в Україні в умовах глобалізації / Г. П. Балабанова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2008. – № 2. – С. 9–13.
4. Ткач В. Ю. Європейський ринок праці в системі міжнародної міграції трудових ресурсів / В. Ю. Ткач // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 138–143.